

Oikeuskanslerille

Viite: Vastinepyyntö (Dnro 1175/1/04)

Asia: Vastine kantelusta annettuun selvitykseen

Kanteluni: Kyseessä on Väestörekisterikeskuksen laatimista uskonnonvapauslakiin liittyvistä lomakkeista oikeuskanslerille 14.10.2004 tekemäni kantelu, jota täydensin 15.10.2004 ja jota korjasin 3.11.2004. (Nyt korjaan, että korjauskirjeeni liitteinä olleet lomakkeet oli lähetetty maistraateille faksitse 31.7.2003, ei 31.8.2003.)

Selvitys: Väestörekisterikeskus antoi siltä pyydetyn selvityksen 13.12.2004 (Dnro 1340/030/04). Selvitykseen oli liitetty mukaan uskonnollisesta yhdyskunnasta eroamista koskeva uusi ilmoituslomake VRK 1.70a (C) tai sellaisen luonnos. (Selvityksessä mainitun kirjoitukseni oikea allekirjoituspäivämäärä on 15.10.2004, ei 15.11.2004.)

Vastineeni: 1) Kanteluni takana on Väestörekisterikeskukselle esittämäni vaatimus, että se laatii kaksi eri lomaketta uskonnollisesta yhdyskunnasta eroamista varten niin, että toisella lomakkeella 15 vuotta täyttänyt henkilö ilmoittaa itse eroavansa uskonnollisesta yhdyskunnasta ja toisella lomakkeella huoltajat yhdessä ilmoittavat lapsen tai lasten eroavan uskonnollisesta yhdyskunnasta. Tarvittava huoltajien suostumus tai 12 vuotta täyttäneiden lasten suostumus annettaisiin joko samassa lomakkeessa tai sitten lomakkeen liitteessä. Samalla tavoin uskonnolliseen yhdyskuntaan liittymistä tulisi koskea kaksi eri lomaketta liittymishalun ilmoittajatahon mukaan; suostumusten antaminen olisi jälleen järjestettävä joko itse lomakkeessa tai sitten lomakkeen liitteessä. Luulisin, että suostumuskohdat saisi mahtumaan itse lomakkeisiin. Vaatimukseni perusta on, että tällöin lomakkeet parhaiten tukisivat uuden uskonnonvapauslain helppoa ja oikeata ymmärtämistä ja soveltamista.

2) Tarkastelen nyt Väestörekisterikeskuksen toimittamaa uutta lomaketta. Sain tosiaankin aiemmin luvattuna päivänä 2.11.2004 sähköpostitse tiedon, että uusista lomakkeista oli päätetty, ja lomakkeiden karkean kuvailun. Vaikka uudet lomakkeet eivät olleet vaatimusteni mukaisia, vastasin kuitenkin, että suunnitelmat näyttivät asiallisilta.

Uusia lomakkeita ei ole vielä ainakaan verkossa otettu käyttöön eikä paperisinaan ainakaan jonkin aikaa sitten Helsingin maistraatissa. Siksi on hyödyllistä

huomauttaa yhdyssanavirheistä: Ei *15-vuotta täyttänyt* eikä *12–17 -vuotiaan*, vaan *15 vuotta täyttänyt ja 12–17-vuotiaan*. Lomakkeessa on myös painovirheinen sana ”uskonnollisesta”.

Lomakkeen kohta *Uskonnollisesta yhdyskunnasta eroavat seuraavat alle 15-vuotiaat lapset* sulki pois ne 15–17-vuotiaat lapset, jotka heidän huoltajansa ilmoittavat eroavan uskonnollisesta yhdyskunnasta. Sellaisia tapauksiahan voisi olla, sillä uskonnonvapauslaissa 15–17-vuotiaiden huollettavina olevien lasten uskonnollinen asema voi määräytyä muodollisesti kahdella eri tavalla, jotka kylläkin tosiasiallisesti ovat yhteensopivia. Eikö otsikon siis pitäisi olla *Uskonnollisesta yhdyskunnasta eroavat seuraavat alle 18-vuotiaat lapset*? Jos taas otsikkoa ei muuteta, niin lomakkeen liite 12–17-vuotiaan lapsen suostumukselle pitäisi muuttaa liitteeksi 12–14-vuotiaan lapsen suostumukselle.

Kenttien *Kotikunta* ja *Osoite* tulisi sisältyä myös tähän kohtaan. Eri lapsilla saattaisi kyllä olla eri kotikunta ja eri osoite, mutta ehkä se pitäisi jättää ottamatta huomioon. Samoin uskonnollinen yhdyskunta ja sen seurakunta tai paikallisyhteisö, josta eroaa, saattaa ainakin seurakunnan tai paikallisyhteisön osalta olla eri lapsilla eri, mutta ehkä sekin pitäisi jättää ottamatta huomioon. Jos lapset olisi jaettu kahden eri huoltajan kesken, heistä täytyisi täyttää silloin kaksi eri lomaketta.

Lomakkeen kohta *Huoltajan/Huoltajien allekirjoitus* on ongelmallinen. Olisi ensinnäkin selvempää korvata yksiköllinen muoto *Allekirjoitus ja nimenselvennys* monikollisella muodolla *Allekirjoitukset ja nimenselvennykset* kahden huoltajan tapausta varten, koska se on kuitenkin tavallisin. Marraskuussa 2003 käyttöön tulleessa näytöllä täytettävässä versiossa on jo valmiiksi kaksi nimenselvennyskenttää. (Nimenselvennys tuli lomakkeeseen pyynnöstäni; nimenselvennys paljastaisi sen, jos allekirjoittaja on erehtynyt pitämään itseään huoltajana, vaikkei sitä ole.)

Mutta varsinaisesti ongelmallinen on virke *Huollossani oleva(t) lapsi/lapset voidaan ilmoittaa eronneeksi/eronneiksi yllä mainitusta uskonnollisesta yhdyskunnasta*. Ketä/Keitä nimittäin ajatellaan kyseisen ilmoituksen tekijäksi/tekijöiksi? Miksi ”huollossani”, kun lähtökohdaksi on otettava kaksi huoltajaa eli ”huollossamme”?

Sikäli kuin uskonnollisesta yhdyskunnasta eroava on 15 vuotta täyttänyt lapsi, joka itse ilmoittaa eroavansa kyseisestä uskonnollisesta yhdyskunnasta huoltajiensa suostumuksella, niin hän on siis ilmoittaja. Siinä tilanteessa selvempää kieltä olisi kuitenkin vaikkapa seuraava: *Me allekirjoittaneet olemme yllä mainitun 15 vuotta täyttäneen lapsen huoltajat, ja suostumme hänen eroamiseensa yllä mainitusta uskonnollisesta yhdyskunnasta*. Mutta tällaiselle suostumukselle parempi paikka olisi heti kyseisen 15 vuotta täyttäneen lapsen eroamisilmoituksen perässä.

Vielä omituisempi lomake on, jos ilmoituksen lapsen/lasten eroamisesta uskonnollisesta yhdyskunnasta tekisivät huoltajat yhdessä. **Sillä missä vaiheessa ja millä lomakkeella he tämän ilmoituksen tekisivät?** Tässä tilanteessahan lomakkeen mukaan huoltajat vain tarpeettomasti antaisivat itse itselleen luvan yhdessä ilmoittaa lapsi/lapset eronneeksi tuosta uskonnollisesta yhdyskunnasta, vaikkakaan kohtaa itse ilmoituspäätökselle ei ole.

Näyttää siltä, että lomakkeen laatijat ja hyväksyjät ovat edelleenkin liikaa ajatelleet vielä käytössä olevan lomakeversion päätilannetta, jossa yhdellä allekirjoituksella yksi huoltaja eroaa uskonnollisesta yhdyskunnasta ja samalla ilmoittaa yhden tai useamman huollettavanaan olevan lapsen samalla eroavan tästä samasta uskonnollisesta yhdyskunnasta huoltajien yhteisen ilmoituksen kuittautuessa mahdollisen toisen huoltajan antamalla suostumuksella. Mutta tällöin ei ole täysin otettu huomioon, että jos eroavan huoltajan allekirjoituskohta on ennen lasten tietoja, niin silloin lomakkeessa tarvittavan uskonnollisesta yhdyskunnasta eroavan huoltajan toisen, lapsia koskevan ilmoituksen allekirjoituskohdan on oltava tasavertaisessa asemassa toisen huoltajan allekirjoituskohdan kanssa. Ei siis pidä puhua mistään huoltajan suostumuksesta tässä tilanteessa, vaan todellakin huoltajien yhteisestä ilmoituksesta.

Meneteltäessä näiden ohjeideni mukaan kävisi siis niin, että vaatimani kaksi eri lomaketta tulisivat yhdistetyksi peräkkäin samaan lomakkeeseen. Silloin kuitenkin tila kävisi varmaankin niin ahtaaksi, että 15 vuotta täyttäneen lapsen eroamisilmoitukseensa tarvitsema huoltajien suostumus tulisi sekin antaa liitteessä.

Lomake sellaisenaan on siis kelvoton. Väestörekisterikeskus epäonnistui jälleen pahasti uuden lomakkeen suunnittelussa. Sen olisi kannattanut ottaa vaatimukseni varteen täydessä määrin.

3) En sano, että lomakkeiden suunnittelu olisi helppoa. Yritän nyt kuitenkin luonnostella lomakkeen ilmoitukselle uskonnollisesta yhdyskunnasta eroamiseksi.

Kenttä *Uskonnollinen yhdyskunta ja sen seurakunta tai paikallisyhteisö, josta eroaa otsikon Uskonnollista yhdyskuntaa koskevat tiedot* alla voisi olla heti lomakkeen alussa yhteisenä kaikille eroaville.

Sitten olisi otsikko *Uskonnollisesta yhdyskunnasta eroavaa 15 vuotta täyttäneitä henkilöä koskevat tiedot* ja siihen liittyvä teksti ”15 vuotta täyttänyt lapsi voi huoltajiensa suostumuksella itse erota uskonnollisesta yhdyskunnasta”. Eroajan tietojen ja allekirjoituksen perässä olisi tila yllä kuvaamani mukaiselle huoltajien suostumukselle otsikon *Huoltajien allekirjoitukset* alla.

Tämän jälkeen tulisi otsikko *Uskonnollisesta yhdyskunnasta eroavat seuraavat lapset* ja teksti ”Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä”. Lasten tietojen perässä olisi otsikko *Huoltajien allekirjoitukset* ja teksti ”Me allekirjoittaneet olemme yllä mainitun/mainittujen lapsen/lasten huoltajat, ja ilmoitamme hänen/heidän eroavan [tai: hänet/heidät eronneeksi/eronneiksi] yllä mainitusta uskonnollisesta yhdyskunnasta”.

4) Voiko lomakesuunnittelun uusi epäonnistuminen kuitenkin olla vahinko, vai onko kyseessä tahallisuus? Jos kyseessä on tahallinen uuden uskonnonvapauslain parhaan uudistuksen mitätöintiyritys, niin Väestörekisterikeskus toki voitti aikaa ainakin ne neljä kuukautta, jotka kohta tulevat täyteen siitä, kun tein sille vaatimuksen lomakkeiden jakamisesta kahtia ja samanaikaisesti laadin lomakkeita koskevan kantelun oikeuskanslerille.

Kuten edellä kerroin, Väestörekisterikeskus näyttää lomakesuunnittelussaan haluavan itsepintaisesti ajatella, että huoltajat saisivat päättää muuttaa lapsen uskon-

nollisen aseman vain sellaiseksi kuin on yhdellä huoltajista. Tällä tavalla muotoilemaani, vanhaankin lakiin sisältyvää *rajoitusperiaatetta* esitti edelleen uskonnonvapauskomitea, mutta siitä luovuttiin hallituksen esityksessä uudeksi uskonnonvapauslaiksi ja voimaan tulleessa laissa. Tämä rajoitusperiaate yritetään saada lakiin takaisin eduskunnan lausumassa, joka sisältyy eduskunnan vastaukseen 126/2003 vp lapsen kirkon jäsenyyden edellytyksiä koskevan kirkkolain muutoksen hyväksymisestä. Kuitenkaan opetusministeriössä ei ole vireillä uskonnonvapauslain muuttamista koskevia säädöshankkeita, kuten sain vastaukseksi lausumaa koskevaan tiedusteluuni lokakuun lopulla 2004. Opetusministeriön kevätistuntokaudella 2005 valmistelemista hallituksen esityksistä mikään ei myöskään ministeriön verkkosivujen mukaan liity uskonnonvapauslakiin. Näyttää siis vahvasti siltä, että uskonnonvapauslaki säilyy tältä osin ilman, että sen tulkinnastakaan jäisi epäselvyyksiä. Tosin eduskunta ei vielä ole tehnyt päätöstä antaa lausuman raueta tyhjiin, mutta toivon sen kuitenkin niin tekevän. Väestörekisterikeskuksen lomakkeiden on tuettava voimassaolevaa lakia, ei lausumaa. Nämä ajat ovat kriittisiä, sillä lausuma tulee esille nyt eduskunnan kevätistuntokaudella hallituksen kertomuksessa vuodelta 2004.

On syytä tarkastella rajoitusperiaatetta syvemmin. Jos sellainen olisi nimittäin tullut tai tulisi voimaan, se olisi kierrettävissä sikäli, että konfirmoidut (evankelis-luterilaiseen) kirkkoon kuuluvat huoltajat voisivat irrottaa kirkkoon kuuluvan lapsen kirkon jäsenyydestä seuraavanlaisella kirjeellä kirkkoherranvirastoon: Kirjeessä ensin toinen huoltajista ilmoittaisi eroavansa kirkosta, sitten huoltajat yhdessä ilmoittaisivat lapsen eroavan kirkosta, lapsen allekirjoittaessa tarvittaessa suostumuksensa tälle, ja lopuksi kirkosta juuri eronnut huoltaja ilmoittaisi liittyvänsä takaisin kirkkoon. Nämä ilmoitukset rekisteröitäisiin samalla kertaa peräjälkeen; viimeisinkin ilmoitus ainakin jo Tampereen seurakunnissa 2.12.2004 alkaen. Huoltajat saisivat lasta koskevan tahtonsa toteutetuksi heidän itsensä jatkaessa kirkon jäsenenä. Maksullisessa ilmoituksessa Helsingin Sanomissa 21.1.2005 kerroin, että yhdistyksemme ryhtyisi tarvittaessa (verkkosivullaan) levittämään tällaista kirjelmaketta. Toivotavasti tuollaiselle irvokkaalle lomakkeelle ei tule tarvetta, vaan lausuma todellakin raukeaa tyhjiin. Muuten minulla olisi myös tuon oman lomakkeemme yksityiskohtainen suunnittelu edessäni.

Uskonnonvapauskomitea tuskin huomasi tällaista kiertomahdollisuutta; ei se muuten olisi tohtinut rajoitusperiaatteen mukaista ehdotusta tehdä. Mutta silloin se ei myöskään miettinyt riittävän perusteellisesti kokonaistilannetta. Nythän uskonnonvapauteen liittyy laissa olevien 12, 15 ja 18 vuoden ikärajojen lisäksi neljäskin ikäraja, *14 vuoden tiedonsaantioikeuden ikäraja*; nimittäin peruskoulun kahdeksannen luokan syksyllä kerrotaan uskonnontunneilla uskonnonvapauslaista, jaetaan ilmoittautumislappuja rippikouluun ja arvatenkin mainitaan, että kirkkoon kuulumaton rippikouluun osallistuva voi liittyä kirkkoon jo alle 15-vuotiaana, kunhan hänen huoltajansa suostuvat tähän. Samalla käynee selväksi, että alle 15-vuotias voi erota kirkosta, jos hänen huoltajansa siihen suostuvat. Muodollisuudet vain sitten vaativat, että huoltajat tekevät ilmoituksen ja nuori antaa suostumuksensa. Tiedonsaan-

tioikeus kuitenkin antaa 14-vuotiaalle tosiasiallisen oikeuden muuttaa uskonnollinen asemansa huoltajiensa suostumuksella. Mutta millä oikeudella tämä ikäraja asetetaan laissa mainitsemattoman, kirkon vallitsevan rippikouluiän mukaan? Laissa mainittu 12 vuoden ikäraja asettuisi luonnollisimmin täksi tiedonsaantioikeuden ikärajaksi, jolloin 12 vuotta täyttäneen olisi jo tullut ja tulisi pian virallisestikin saada ne oikeudet, jotka vanha laki antoi 15 vuotta täyttäneelle.

Tämäkin kannattaisi lomakesuunnittelussa pitää mielessään. Uskonnonvapauskomitea teki huonoa työtä, mutta älköön Väestörekisterikeskus seuratko mukana. Lomakkeen tulee siis aivan erityisesti ottaa huomioon se, että lain mukaan huoltajat voivat yhdessä tehdä ilmoituksen lapsen eroamisesta uskonnollisesta yhdyskunnasta siitä riippumatta, mikä heidän oma uskonnollinen asemansa on. Tämä parantaa aidosti lasten ja heidän huoltajiensa uskonnonvapautta vanhaan lakiin verrattuna.

Lomakkeessa tai lomakkeissa selkeä erottelu päätöksentekijän mukaan tekisi myös huoltajille helpommaksi ymmärtää, että he voivat erota uskonnollisesta yhdyskunnasta niin, että he jättävät lapsen tai lapset tämän uskonnollisen yhdyskunnan jäseniksi, sikäli kuin tälle yhdyskunnalle sopii. Vastaavasti he heti havaitsisivat, että he voivat liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan niin, että jättävät lapsen tai lapset tämän uskonnollisen yhdyskunnan ulkopuolelle. Nämä seikathan nimenomaan kuuluvat uskonnonvapauskomitean tärkeään *päätösperiaatteeseen*: lapsen uskonnollisen aseman muutokseen tarvitaan huoltajien erillinen päätös. Tämä periaate, toisin kuin rajoitusperiaate, oli välttämätöntä toteuttaa.

Uskonnonvapauskomitean toinen tärkeä lähtökohta, jonka toteuttaminen oli välttämätöntä, oli *yksinkertaisuusperiaate*: ihmisen kirjallisen tahdonilmauksen on riittävä uskonnollisesta yhdyskunnasta eroamiseen vailla mitään vanhaan lakiin sisältyneitä tarpeettomia ja loukkaavia hankaluuksia. Tämä periaate osoittaa, että rajoitusperiaatetta ei lakiin voitaisi ristiriidattomasti ottaa; luonnostelemani lomake tämän periaatteen kiertämiseksi sisältäisi toisen huoltajan kumoutuvan kirkosta eroamisen vaatimuksena tarpeettoman ja loukkaavan hankaluuden huoltajien tahdonilmaukselle, jonka he siis joka tapauksessa pystyisivät kuitenkin toteuttamaan. Päätösperiaatteen edes osittainen peruuttaminen rajoitusperiaatteen kiertämisen estämiseksi ei tietysti tulisi kyseeseen sekään.

Väestörekisterikeskus kunnioittakoon lomakkeessaan tätä yksinkertaisuusperiaatetta ja ryhtyköön uudestaan suunnittelemaan lomakkeita, mutta tällä kertaa asian vaatimalla huolellisuudella ja vakavuudella.

5) Palaan kysymykseeni, onko Väestörekisterikeskuksen viivyttely kunnan lomakkeiden laatimisessa ollut tahallista lain toteuttamatta jättämistä. Selvityksessään se väittää, että edes mitään virheitä ei ole tehty. Valitettavasti tämä kiisto ei minulle riitä; Väestörekisterikeskuksen toiminta kun osoittaa toista.

Selvityksessään Väestörekisterikeskus ei kerro toimintatavoistaan eikä päätösmenetelmistään. Kuinka lomakkeista on päätetty, ja kuka on ollut päättämässä? Onko ollut asiaton väärään ohjaamista tai jarrutusta? Jos on ollut, niin onko painostus tullut ulkoa vai sisältä? Tällainen jää minulla nyt vain arvailujen varaan.

6) Yhteenvedona esitän oikeuskanslerille, että minulla ei valitettavasti ole aihetta peruuttaa mitään osaa kantelustani.

Ikävää on, että lomakkeet olivat uuteen lakiin sopimattomat ja selvästi vaatimuksestani huolimatta ovat edelleen. Tähän olisi oikeuskanslerin puututtava. Olen todella pahoillani siitä, että kunnan lomakkeita ei edelleenkään ole tullut käyttöön, vaan yhteyksissä, joissa tarjotaan tietoa ja apua kirkosta eroamiseen, joudutaan pyytelemään anteeksi ja selittelemään, että Väestörekisterikeskuksen lomake ei ole sellainen kuin sen pitäisi olla, mutta että laki on siitä huolimatta se ja se (**Liite 7**): ”Siis huolimatta lomakkeen tätä tarkoitusta varten hankalasta muotoilusta ilmoituksen [lapsen eroamisesta uskonnollisesta yhdyskunnasta] voi tehdä, vaikka yksikään huoltaja ei samalla eroaisi tästä uskonnollisesta yhdyskunnasta.”

Mutta myöskään epäilykseni tahallisesta virhemenettelystä eivät ole kaikonneet. Asiaa ei mielestäni oikeuskansleri voi selvittää kuin tekemällä jonkinlaisen tarkastuksen ja henkilöstön haastattelun Väestörekisterikeskuksessa.

Jouni Luukkainen
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun vapaa-ajattelijat ry
Castréninkatu 10 C 53, 00530 HELSINKI

Liitteet:

7. Yhdistyksemme verkkosivu *Uskonnollisesta yhdyskunnasta eroaminen*
(<http://www.ateistit.fi/lomake/index.html>)